

Kenniscentrum Begrijpend Lezen

Voor u gelezen in 2017

Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek

www.kenniscentrumbegrijpendlezen.nl

Rietdijk, S. & Evers-Vermeul, J. (2017). Inzicht in woordopbouw: handig voor beter tekstbegrip?
In J. van der Hoeven & S. Rietdijk (Eds.), *Voor u gelezen in 2017. Begrijpend lezen en basisvaardigheden. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek* (pp. 11-14). Rotterdam: Kenniscentrum Begrijpend Lezen.

Inzicht in woordopbouw: handig voor beter tekstbegrip?

Saskia Rietdijk en Jacqueline Evers-Vermeul

Voor u gelezen:

Deacon, S. H., Tong, X., & Francis, K. (2017). The relationship of morphological analysis and morphological decoding to reading comprehension. *Journal of Research in Reading*, 40(1), 1-16.

Inzicht in de manier waarop woorden zijn opgebouwd, ook wel morfologisch bewustzijn genoemd, kan kinderen helpen om een tekst goed te begrijpen. In deze studie onder Amerikaanse basisschoolleerlingen is onderzocht hoe die relatie tussen morfologisch bewustzijn en tekstbegrip precies in elkaar steekt. Het blijkt dat leerlingen uit groep 5 en 7 hogere scores voor begrijpend lezen halen naarmate ze beter zijn de morfologische structuur van woorden te gebruiken om a) woorden goed uit te spreken en b) de betekenis van woorden te achterhalen.

Eén woord: meerdere eenheden

Het lezen van teksten begint bij het lezen van woorden. Je moet immers de woorden in een tekst herkennen en daar betekenis aan kunnen geven om daarna zinnen en vervolgens de tekst als geheel te kunnen begrijpen. Tijdens het lezen komen kinderen allerlei nieuwe woorden tegen. Ongeveer de helft daarvan kent een complexe of samengestelde structuur. Een eenvoudig voorbeeld kan duidelijk maken wat de woordstructuur zo complex maakt. De zin

De voetballer maakte veel grappjes bevat drie morfologisch samengestelde woorden:

- *voet+bal+(l)er*: een combinatie van twee zelfstandige naamwoorden met een aanduiding dat iemand de genoemde actie doet (*er*);
- *maak+te*: de stam van een werkwoord met een aanduiding voor verleden tijd;
- *grap+je+s*: een zelfstandig naamwoord dat verkleind wordt en een meervoudsaanduiding bevat.

Als leerlingen snappen dat woorden uit dit soort morfemen, dit soort betekenisdragende eenheden zijn opgebouwd, dan laten ze morfologisch bewustzijn zien.

Morfologisch bewustzijn: wat is dat precies?

Om beter zicht te krijgen op de gunstige effecten van morfologisch bewustzijn, kan morfologisch bewustzijn worden opgesplitst in drie deelvaardigheden:

1. morfologisch structuurbewustzijn: de vaardigheid om de structuur van morfologisch complexe woorden te doorzien en zelf morfologisch complexe woorden te vormen;
2. morfologische analyse: de vaardigheid om via de woordstructuur te achterhalen wat een woord betekent;
3. morfologisch decoderen: de vaardigheid om via de woordstructuur te achterhalen hoe je een woord moet uitspreken.

Voor het leesgemak zullen we in de rest van dit stuk de dimensies aanduiden met *woord-*

structuurherkenning, *betekenisgeving* respectievelijk *woordverklanking*.

Eerder onderzoek heeft laten zien dat kinderen erbij gebaat zijn als ze zich deze drie vaardigheden eigen maken. Zo konden leerlingen uit groep 7 veel makkelijker een definitie voor een woord geven als dat een afgeleid woord was (zoals *fiets+er* en *breek+baar*) dan wanneer een woord niet in stukken op te delen was. Betekenisgeving had dus een gunstig effect. Ook woordverklanking helpt kinderen bij het lezen: leerlingen uit groep 4 tot en met 8 waren beter in het hardop lezen van morfologisch complexe woorden dan in het hardop lezen van even lange woorden zonder zo'n opbouw.

Het nut van de drie deelvaardigheden staat dus al vast, maar het is nog niet zo duidelijk hoe ze elk afzonderlijk en in combinatie samenhangen met tekstbegrip. Dat is precies wat Deacon, Tong en Francis met hun studie probeerden te achterhalen.

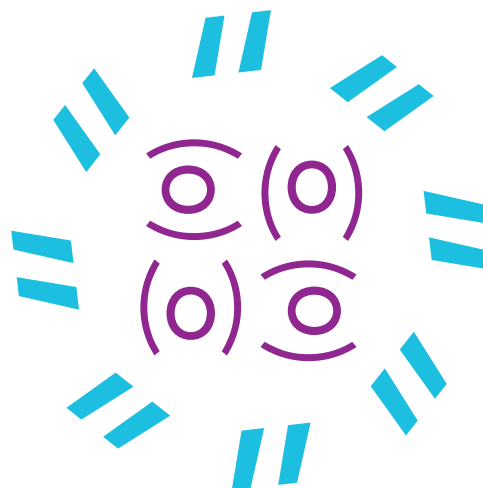
Opzet van het onderzoek van Deacon, Tong en Francis

Aan het onderzoek van Deacon en collega's deden 101 leerlingen van vier Amerikaanse basisscholen mee. De helft van de kinderen zat in groep 5, de andere helft in groep 7. Alle kinderen hadden Engels als moedertaal.

De kinderen kregen drie taken voorgelegd die de verschillende dimensies van morfologisch bewustzijn maten. In de *woordverklankingstaak* kregen leerlingen steeds een computerscherm met een morfologisch complex woord dat ze hardop moesten voorlezen. Dit ging om afleidingen: woorden met frequente achtervoegsels zoals de Engelse tegenhangers van *-baar* (*dankbaar*), *-heid* (*snelheid*) en *-loos* (*respectloos*). Een onderzoeker noteerde of kinderen de 24 woorden goed uitspraken.

In de *betekenisgevingstaak* hoorden leerlingen een audio-opname waarin diezelfde 24 afgeleide woorden werden voorgelezen. Ze moesten vervolgens in een opgavenboekje bij elk woord de juiste definitie uit een rijtje van vier definities aankruisen. Deze definities waren synoniemen of parafrases van de meest gebruikte definities van de betreffende woorden.

In de taak die de *woordstructuurherkenning* van leerlingen testte, las de onderzoeker een woord en een zin voor en vroeg hij de leerling om het woord aan te passen zodat

het in de zin paste. Bijvoorbeeld: *Fiets. De jongen is een snelle _____*, waarbij kinderen natuurlijk het woord *fietser* moeten invullen. Met een gatentekst werd vervolgens hun vaardigheid in begrijpend lezen gemeten. En tot slot werd vastgesteld of kinderen verschilden in intelligentie, hun vermogen om klanken te herkennen en hun vaardigheid om losse woorden te lezen.

Resultaten

De onderzoekers hebben bekeken hoe de scores op morfologisch bewustzijn samenhangen met de vaardigheid in begrijpend lezen, het tekstbegrip van de leerlingen. De drie dimensies van morfologisch bewustzijn (woordstructuurherkenning, betekenisgeving respectievelijk woordverklanking) bleken gezamenlijk zo'n 8% van de verschillen in tekstbegrip te verklaren. Dat is aanzienlijk meer dan in andere studies is aangetoond. Deze andere studies richtten zich echter vooral op woordstructuurherken-

ning, wat erop duidt dat bij onderzoek naar morfologisch bewustzijn meer dimensies moeten worden betrokken.

Opmerkelijk daarbij was dat zowel woordverklanking als betekenisgeving er ook afzonderlijk toe deden als voorspeller voor

tekstbegripscores. Dit patroon was hetzelfde voor beide leerjaren, ook al scoorden de leerlingen uit groep 7 over het algemeen hoger op deze taken dan de leerlingen uit groep 5.

Implicaties voor de onderwijspraktijk

Morfologisch bewustzijn speelt een belangrijke ondersteunende rol bij begrijpend lezen, ook al bij kinderen in de basisschoolleeftijd. Deacon, Tong en Francis hebben geen interventiestudie uitgevoerd, maar uit hun studie kunnen wel enkele suggesties voor de onderwijspraktijk worden afgeleid die vermoedelijk een gunstige uitwerking op het tekstbegrip van leerlingen zullen hebben.

- Besteed aandacht aan de opbouw van woorden; laat zien dat veel woorden uit kleinere eenheden bestaan.
- Laat kinderen zien dat ze die kleinere stukjes binnen een woord kunnen gebruiken om de betekenis van het hele woord te achterhalen, maar ook om een woord makkelijker te kunnen uitspreken. Spreek je *bommelding* bijvoorbeeld uit als *bommel+ding* of als *bom+melding*? En wat is dat dan?
- Een concrete manier om dit te doen is door stil te staan bij specifieke morfemen. Het is bijvoorbeeld interessant om te weten dat een achtervoegsel als *-loos* van een zelfstandig naamwoord een bijvoeglijk naamwoord maakt, maar het is voor het tekstbegrip gunstiger als leerlingen weten wat dit met de betekenis doet: dat *respectloos* betekent dat iets *zonder respect* gebeurt.

Een gunstig bijeffect van dit soort activiteiten kan zijn dat leerlingen plezier in taal krijgen en zich kunnen gaan verwonderen over de structuur van hun taal. Waarom kunnen we bijvoorbeeld wel *leesbaar* zeggen en niet *leesheid*? Vermoedelijk hebben alle kinderen sterke intuïties over de grens tussen bestaande woorden en onzinwoorden, en een gesprek hierover kan leerlingen laten zien dat ze – zonder dat ze dit door hadden – over een grote taalvaardigheid beschikken.